

липень–серпень № 4 – С. 14–26.

11. Drug Itnforcement handbook – U.S. Departament of Justice Drug Enfocement Administration. – 2000.

ДОБРОВОЛЬСЬКА О. Г.,
здобувач кафедри кримінального
права, процесу та криміналістики
(Міжнародний гуманітарний
університет)

УДК 343.14

ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

Аналізуються проблеми розвитку нової форми кримінального провадження – провадження на підставі угод про примирення.

Ключові слова: процесуальна форма, угода, визнання вини, судочинство.

Анализируются проблемы становления и развития новой формы уголовного производства – производство на основании соглашения о примирении. Раскрываются недостатки процессуальной формы данного производства и пути ее совершенствования.

Ключевые слова: процессуальная форма, сделка, признание вини, судопроизводство.

Olga G. Dobrovolskaya. Problem of the criminal proceedings on the basis of agreements. This article analyses the problems of formation and development of a new form of criminal proceedings, the proceedings on the basis of agreements on recognition of culpability. Procedural shortcomings are a form of proceedings and ways of its improvement.

Key words: procedural form, agreement, acknowledgment of guilt, litigation.

Вступ. Поява і вдосконалення інституту судового компромісу, який у новому КПК України отримав назву «провадження на підставі угод», став результатом спроб вирішення кримінальних конфліктів за допомогою взаємних поступок. Практика застосування нових положень КПК України показує наявність багатьох проблем, що обумовлюють необхідність глибокого дослідження даного інституту.

Закладена в новому КПК України модель закриття кримінального провадження за примиренням підозрюваного з потерпілим відкриває широкі можливості для запровадження ідей відновлювального правосуддя, його гуманізації та спрощення судочинства. Проте новели законодавства ще не досить активно застосовуються на практиці, однією з причин чого є як недосконалість законодавчого регламентування, так і відсутність наукових і методичних рекомендацій щодо застосування даного інституту.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання

даної проблеми, показує як на увагу дослідників до питання звільнення особи від кримінальної відповідальності як одне з найскладніших у теорії та практиці кримінального процесу, так і на розмаїття думок учених, та на багато нерозв'язаних проблем правосуддя [1–15].

Постановка завдання. Мета дослідження – розкриття й розв'язання проблем удосконалення процесуальної форми реалізації інституту провадження на підставі угод.

Результати дослідження. На витоки появи інституту судового компромісу (отже, провадження на підставі угод) можна натрапити в багатьох давніх правових документах.

Слов'янам здавна було притаманне *розуміння необхідності досягнення примирення у вирішенні будь-яких конфліктів. Процедура примирення відбувалась із обов'язковою участю старших, «добрих», кращих» людей – хранителів дідівських законів. На його радах – «вічах» брав участь увесь рід. Таким чином, у слов'ян на заміну кровної помсти прийшло примирення* [2, с. 105].

Згідно з п. 3 ст. 16 Статуту кримінального судочинства 1864 р. «судове переслідування щодо кримінальної відповідальності обвинуваченого не може бути порушено, а почате має бути припинено за примиренням обвинуваченого з ображеним, у випадках які передбачені законом». Крім того, цікаве положення щодо відшкодування шкоди закріплювалося у ст. 20 Статуту кримінального судочинства, згідно з яким «примирення у такій справі, яке за законом може бути припинено миром, звільняє обвинуваченого від особистої відповідальності та відмову від винагородження, якщо не залишили за собою права на позов».

Процесуальному праву зарубіжних країн відомі різні заходи розв'язання конфліктів, які виникають у зв'язку з учиненням злочину, зокрема такі, як трансакція (лат. *transactio*) – угода, яка супроводжується взаємними поступками, та медіація – процес, за допомогою якого незалежна третя сторона допомагає двом конфліктуючим сторонам подолати їх незгоду у будь-якому питанні.

Медіація застосовується як засіб розв'язання конфлікту між особою, що вчинила злочин, і потерпілим за допомогою примирення між ними й надає можливість більш активно застосовувати начала відновлювального правосуддя, знизити завантаженість слідчих органів, забезпечити інтереси потерпілого у кримінальному процесі.

Поняття медіації надається Рамковим рішенням Ради Європейського Союзу «Про становище жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р., де зазначається, що «медіація у кримінальних справах» – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора».

Медіація успішно діє у Великій Британії, Норвегії, Фінляндії, Австрії, Німеччині, Франції і закріплена на рівні національного законодавства цих країн.

Витоки появи спрощеної моделі судового розгляду справи трапляються в міжнародних правових актах: Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (прийнятою резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р.), Віденській декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI ст. (прийнятій резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 4 грудня 2000 р.), Рекомендації № R (85) 11 «Відносно положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» (прийнятою Комітетом Міністрів Ради Європи від 28 червня 1985 р.), Рекомендації № R (87) 18 «Відносно спрощення кримінального судочинства» (прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи від 17 вересня 1987 р.).

Рекомендація № R(87)18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя, зокрема, розглядає угоди як принципи та способи процесуальної економії, що мають такі загальні засади та риси:

– можливість дискреційного обвинувачення, тобто відмови чи одностороннього

припинення кримінального переслідування, що поєднується з винесенням попередження або за умови вчинення підозрюваним певних дій;

– необхідність застосування спрощених процедур щодо кримінальних правопорушень невеликої тяжкості та адміністративних проступків, що призводить до застосування матеріальних санкцій, певного обмеження чи позбавлення прав і не передбачає позбавлення волі;

– можливість вирішення справ на основі так званого «позасудового урегулювання» (зокрема, шляхом мирових угод або угод щодо примирення без участі суду, укладених за участі відповідних спеціально створених органів кримінальної юстиції) як альтернатива можливому обвинуваченню у кримінальних справах та повному судовому розгляду цих справ;

– обов'язок застосування спрощених процедур у «простих» справах. Зокрема, це стосується справ, де порушника визначено, чітко відомі факти справи та санкції, що застосовуватимуться. Справу може бути вирішено шляхом письмової процедури без проведення повного судового розгляду та з винесенням рішення, що матиме силу вироку або постанови про накладення певної санкції (прикладом теж може слугувати «карний наказ» або угоди, як-от *transactie*, що набули поширення в країнах Бенілюксу). Особа, до якої застосовуватиметься спрощена процедура, погоджується на неї добровільно, розуміє її правові наслідки (за наявності правової допомоги), які мають стосуватися виключно матеріальних санкцій або позбавлення певних прав;

– зобов'язання спрощення звичайних судових процедур шляхом розслідування до судового розгляду кримінальної справи або після судового розгляду, що включає в себе практику розгляду справ через процедуру клопотання про визнання винуватості, спрощення процедур у ході судового слухання справ (об'єднання кримінальних справ, слухання за відсутності обвинуваченого тощо), спрощення ведення судового засідання, посилення спеціалізації судових органів тощо.

З прийняттям у 2001 р. Кримінального кодексу України у вітчизняному законодавстві намітилися певні тенденції до реалізації зазначеного підходу в урегулюванні кримінальної політики держави. Так, до підстав звільнення особи від кримінальної відповідальності належить положення ст. 46 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим». Згодом даний підхід був розширений уже в новому КПК України.

Гл. 35 Розділу VI «Особливі порядки кримінального провадження» нового Кримінального процесуального кодексу України (КПК) вводить ще одну новелу в кримінальний процес України, а саме: кримінальне провадження на підставі угод. При цьому виділяються два види угод – про визнання винуватості та про примирення.

Угоди – це інститут кримінального процесу, спрямований на спрощення та скорочення процедури розгляду кримінальних справ, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що витрачаються на розгляд кримінальної справи, позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на суд та суддю [6, с. 967].

Угоду про примирення може бути укладено у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості, а також у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винуватого з потерпілим, що передбачено ст. 46 КК України, можна зарахувати до різновиду судового компромісу, як альтернативного шляху вирішення кримінально-правових конфліктів, що забезпечує реалізацію ідеї гуманізації кримінального законодавства. Альтернатива застосовується як виражена заміна покарання особи іншими заходами – відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди, примирення.

Водночас запровадження процесуальної форми застосування даного інституту кримінального права має забезпечити також процесуальну економію. Україні потрібна

виважена процесуально-правова технологія, яка визначала б допустимі форми, чіткі умови й межі можливого закриття кримінального провадження.

У листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-1679/0/4-12 від 15 листопада 2012 р. «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» дано такі роз'яснення. Якщо угоди (незалежно від її виду) досягнуто під час досудового розслідування, після виконання процесуальних дій, передбачених ст. 290 КПК, складений слідчим та затверджений прокурором обвинувальний акт разом із підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду (відповідно до ч. 1 ст. 474 КПК відкласти направлення цих документів до суду вправі лише прокурор). Ініціювати укладення угоди про примирення має право лише потерпілий чи підозрюваний, обвинувачений. Вести переговори (домовлятися) стосовно укладення угоди про примирення можуть, крім цих осіб, захисник, представник (законний представник) та інша особа, погоджена сторонами (за винятком слідчого, прокурора або судді).

Укладення угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися у будь-який момент після повідомлення особі про підозру й до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Якщо обвинувачений до проголошення ним останнього слова дійде згоди з прокурором чи потерпілим щодо укладення угоди (її змісту), він може перед останнім словом або під час своєї промови заявити про це суду. У такому випадку суд, надаючи можливість обвинуваченому закінчити свій виступ, згідно з ч. 3 ст. 474 КПК невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди.

Вважаємо, що дані та інші положення, викладені в зазначеному листі Вищого спеціалізованого суду України, доцільно закріпити в КПК України. Водночас для забезпечення подальшої процесуальної економії та спрощення судочинства в Україні доцільно запровадити модель діяльності мирових суддів, яка існувала за часів Статуту кримінального судочинства 1864 р.

Інститут мирових суддів було запроваджено в містах і повітах, в тому числі й на території українських губерній відповідно до Судових статутів 1864 р. На підставі цих Статутів створювались мирові округи, які поділялись на мирові дільниці, де й працювали мирові судді [7, с. 10–16].

Мирові судді в Росії обирались на три роки повітовими земськими зборами, а в містах – міськими думами з наступним їх затвердженням сенатом імперії. Мирові судді розглядали дрібні кримінальні та цивільні справи. Вони мали право оголошувати зауваження, догану, накладати грошові стягнення не більше як 300 рублів, карати арештом на строк до 3 місяців тощо. Мирові судді розглядали справи одноособово за скороченою (спрощеною) процедурою їх судового розгляду, фіксуючи обставини справи в протоколі засідання.

Ідея мирових суддів уже давно пробиває собі шлях до визнання. На думку деяких авторів, відсутність, наприклад, відповідальності суддів перед територіальними громадами – це головна причина неефективності діючих місцевих судів [3, с. 4]. Ця відповідальність – один із елементів інституту мирових суддів. Нині інститут мирових суддів існує в багатьох країнах і виконує функції примирення та правосуддя на основі законів та права справедливості.

Висновки. На даному етапі становлення інституту провадження на підставі угод слід удосконалювати та розширювати застосування процесуальної форми провадження за примиренням підозрюваного (обвинувачуваного) з потерпілим, як один із перспективних процесуальних інститутів.

Для реалізації провадження на підставі угоди про примирення між обвинуваченим і потерпілим мировий суд – краща модель правосуддя

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в розробці пропозицій

щодо вдосконалення процесуальної форми провадження на підставі угоди про примирення. Слід повернутись до розгляду проблем запровадження та регулювання діяльності мирових суддів.

Список використаних джерел:

1. Верещак В. М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В. М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41–43.
2. Гайворонська І. Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях // Юридична Україна. – 2008. – № 5. – С. 105.
3. Гриневецький С. Парадокси місцевого самоврядування / С. Гриневецький // Дзеркало тижня. – № 38 (617). – 7 жовтня 2006 р. – С. 4.
4. Житний О. О. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям : монографія / О. О. Житний. – Харків, 2004.
5. Костін М. Щодо реалізації принципу з'ясування істини у кримінальному судочинстві / М. Костін // Право України. – 2004. – № 7. – С. 48–50.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар ; за заг. ред. Проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
7. Настольная книга мирового судьи, рассматривающего гражданские дела : практическое пособие ; под ред. А. Ф. Єфремова, И. К. Пискарева. – М. : ЗАО «КноРус», 2002. – С. 10–16.
8. Нескороджена Л. Л. Мiroва угода та угода про визнання вини : можливість їх застосування в кримінальному процесі України / Л. Л. Нескороджена // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 58–60.
9. Парфило О. А. Кримінально-процесуальний компроміс – необхідність продиктована часом / О. А. Парфило // Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : тези доповідей Міжнар. нук.-практ. конференції. – Ч. 1. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 2001. – С. 53–56.
10. Тертишник В. Компроміс у кримінальному процесі / В. М. Тертишник // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 11. – С. 107–112.
11. Тертишник В. М. Концептуальні проблеми реформи кримінального судочинства / В. М. Тертишник // Право і суспільство. – 2013. – № 1. – С. 136–144.
12. Тертышник В. М. Уголовный процесс / Тертышник В. М. – Изд. 3-е дополненное и переработанное. – Харьков, 2000. – С. 500–501.
13. Туркота С. Виникнення та розвиток правового компромісу: історичні передумови / С. Туркота // Право України. – 2002. – № 5. – С. 46–51.
14. Туркота С. Правовий компроміс у кримінальному судочинстві / С. Туркота // Право України. – 2001. – № 12. – С. 69–71.
15. Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс / Усатий Г. О. – К., 2001. – С. 3–128.
16. Верещак В. М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В. М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41–43.

